

ARVOSTELUT

Aikamme historianopetuksen haasteita ratkomassa

Jari Salminen

Rantala, Jukka & Ahonen, Sirkka 2015. Ajan merkit. Historian käyttö ja opetus. Helsinki: Gaudeamus, 228 s.

Ensi syyslukukaudella voimaan astuvat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet asettavat alakoulujen historianopetukselle selkeän tehtävän. Historian opetuksen tavoitteena on kehittää oppilaiden historiatietoisuutta ja kulttuurien tuntemusta sekä kannustaa omaksumaan vastuullisen kansalaisuuden periaatteet. Menneisyyttä koskevan tiedon avulla oppilaita ohjataan ymmärtämään nykyisyyteen johtanutta kehitystä, henkisen ja aineellisen työn arvoa sekä pohtimaan tulevaisuuden valintoja. Oppilaita ohjataan näkemään yksilön merkitys historiallisena toimijana sekä oivaltamaan ihmisten toiminnan taustalla esiintyviä tekijöitä ja motiiveja. Tarkoituksena on tukea oppilaiden identiteetin rakentumista sekä edistää heidän kasvuaan aktiivisiksi ja erilaisuutta ymmärtäviksi yhteiskunnan jäseniksi.

Näiden tietojen ja taitojen opettamisen perusteita esitellään Jukka Rantalan ja Sirkka Ahosen teoksessa *Ajan merkit*. Suomen johtavien historian didaktiikan tutkijoiden viesti uuden opetussuunnitelman tavoitteisiin on selkeä. Koulujen opetuksessa kulttuurin muutokset on otettava aina huomioon. Tällä hetkellä kulttuurin ja viestinnän muutokset vievät opetusta kohti aktiivista ja dynaamista tiedonhankintaa.

Historian opetuksen luonne ja sisältö muodostavat historianfilosofisesti tarkasteltuna jännitteisen kentän, joka pitää sisällään ratkaisemattomia arvokysymyksiä: mitä sisältöjä opetuksessa tulisi painottaa, missä laajuudessa ja syvyydessä sisältöjä tulisi käsitellä ja kuinka paljon aikaa voidaan käyttää lähdeaineistosta ja niiden tulkinnoista nouseviin kysymyksiin suhteessa kronologiseen esitystapaan. Myös historian opetuksen painopisteet ovat aina riippuvaisia yhteiskuntapoliittisesta tilanteesta sekä pedagogisista näkemyksistä. Kysymys siitä, mihin historiaa tarvitaan, on yhtä lailla moniulotteinen ja poliittinen asia.

Peruskoulun historianopetuksen tavoitteet ovat tulleet yhä vaativammiksi ja laajemmiksi viimeisissä opetussuunnitelmissa. Jo nykyisessä opetussuunnitelmassa (2004) korostetaan taitojen osuutta aikaisempia opetussuunnitelmia enemmän. Tämä suuntaus näyttää edelleen voimistuvan uusien opetussuunnitelmien myötä ja sen toimeenpano on jatkossa haastava tehtävä. Opetuksen sisällöistä ei anneta tarkkoja ohjeita ja rajauksia. Esimerkiksi kuudennen vuosiluokan sisältöalueessa Suomi osana Ruotsia (S5) todetaan vain lyhyesti, että opetuksessa ”tarkastellaan kehitystä Suomessa 1600–1700-luvuilla”. Kun opetussuunnitelma asettaa samanaikaisesti opetukselle yksitoista erilaista taitotavoitetta, voi historian opettajan pedagogista tehtävää pitää varsin vaativana.

Ajan merkkien kirjoittajat tunnistavat haastavan tilanteen. Heidän mukaansa huoli historian ilmiöiden ja tapahtumien laajojen yhteyksien jäämisestä hämäräksi taitojen painot-

tuessa yhä enemmän ei ole täysin aiheeton. Kirjoittajat myös varoittavat liian laajojen ja useita oppiaineita pinnallisesti yhdistävien projektien ongelmista. Esimerkiksi teema-aiheet ”Kemijoki” tai ”Intia” saattavat jäädä historian opetuksen tavoitteiden näkökulmasta kuvaillevan pintatiedon keräilyksi sen sijaan, että tietoaineokset alistettaisiin lähdekriittiselle tarkastelulle ja moninäkökulmaiselle tulkinnalle.

Taito-opetuksen voimistaminen edellyttääkin opettajalta kykyä etsiä historian sisällöistä ja lähdeaineistosta sellaisia esimerkkejä, joissa taitoja voidaan mielekkäästi harjoitella. Tämä asettaa myös historian oppikirjoille uudistamistarpeita. Esimerkkejä taito- ja sisältötavoitteiden operationalisoinnista olisi voinut kirjassa olla enemmänkin. Koulujen tämän hetken opetustyön haastetta lisää se, etteivät nykyiset oppikirjat monilta osin tunnista taitotavoitteita riittävästi, vaan opettajien on koostettava harjoitukset muusta aineistosta. Erityisesti luokanopettajien työmäärä tulee tästä syystä kasvamaan.

Kirjassa esitetyt, alkuperäisiin lähteisiin porautuvat esimerkit *Lukkari Saxbergin rikos* ja *Huittisten meijerikahakka* tarjoavat erinomaisia malleja tutkivaan oppimiseen. Niissä käsitellään monipuolisesti syy-seuraussuhdetta historian tulkinnoissa. Kirjassa esitetty mikro- ja lähiöhistorian harjoitus, joka sijoittuu Helsingin Mellunmäkeen, on myös hyvä esimerkki. Se on mahdollista toteuttaa vastaavana harjoituksena monilla paikkakunnilla. Selkeitä tutkimukseen ja empiiriseen testaukseen perustuvia opetusmalleja tuskin on koskaan liikaa esillä alan didaktisissa teoksissa.

Kriittisen ajattelun taitojen merkitystä sekä lähdekritiikkiä korostetaan useissa kohdin. Ne ovat aina olleet historian ajattelun keskeisiä osa-alueita, mutta jääneet kouluopetuksessa vähälle huomiolle. Nyt tämä tavoite ulottuu entistä voimakkaammin myös peruskoulun opetukseen. Lähdekritiikkiin liittyviä harjoituksia olisi voinut kirjassa pohtia tästä syystä enemmänkin.

Rakenteellisesti *Ajan merkit* teos jakautuu kuuteen selkeään päälukuun. Alkuluvussa tekijät pohdiskelevat historian läsnäoloa ajassamme ja arjessa. Kakkosluku keskittyy historian opetuksen perusteisiin ja tehtäviin. Molemmissa luvuissa käsittely on monipuolista ja avaa historian merkityksiä ja eri tehtäviä kriittisesti ja tasapuolisesti. Luvut 3–5 porautuvat historian didaktiikan perinteiseen jakoon: opetuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Viisitoista tietolaatikkoa antavat esimerkkejä historian opetuksen toteuttamiseen ja kysymyksenasetteluihin.

Teos on sujuvasti kirjoitettu. Pienenä ajoitusongelmana voi pitää kirjan ilmestymisajan kohtaa suhteessa lukion opetussuunnitelmien valmistumiseen. Tekijöiden analyysi ei ole voinut kirjassa ulottua käsittelemään uusimman opetussuunnitelman luonnetta, koska suunnitelman laadinta oli kirjan valmistuessa vielä kesken.

Dosentti Jari Salminen toimii yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston opettajankoulutusyksikössä.